

Ключевые слова: зоология, эволюционное учение, сравнительная анатомия, физиология беспозвоночных, наука.

Pylypchuk O.Y. Beginning of scientific activity of prominent home zoologist A.O. Kowalewski.

The article tells about the beginning of the research activities of famous evolutionary biologist, darwinist, academician of Petersburg Academy of Sciences Alexander Kovalevsky (1840–1901). It is noted that the scientific work of a scientist in the field of zoology, comparative embryology, physiology of invertebrates animals got worldwide acknowledgment.

Keywords: zoology, evolutionary studies, comparative anatomy, physiology of invertebrates, science.

УДК: 001:378.124:72(09)

Пелевін Є.Ю.

НАУКОВИЙ ДОРОБОК АКАДЕМІКА В. І. ТИМОФІЄНКА У ПЕРІОД РОБОТИ У ВІДДІЛІ ІСТОРИКО–КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ (1979–1987)

В статті висвітлюється окремий етап наукової біографії Володимира Івановича Тимофієнка - одного з фундаторів вітчизняної історії архітектури та містобудування, академіка, доктора мистецтвознавства, професора, віце-президента Української академії архітектури, заслуженого діяча науки і техніки України, двічі лауреата Державної премії України в галузі архітектури. Визначено науковий доробок В. І. Тимофієнка періоду 1979 – 1987 рр., зокрема під час його роботи у Відділі історико-краєзнавчих досліджень Інституту історії України. Окреслюється місце і роль вченого у формуванні сучасних теоретико-методологічних засад історії архітектури та систематизації архітектурної та містобудівної спадщини України.

Ключові слова: В. І. Тимофієнко, історія науки, історія архітектури і містобудування, Відділ історико-краєзнавчих досліджень Інституту історії України.

Одним з тих, хто стояв у витоків наукової систематизації архітектурно-містобудівної спадщини України ім'я Володимира Івановича Тимофієнка займає особливе місце. Академік, доктор мистецтвознавства, професор, заслужений діяч науки і техніки України, віце-президент Української академії архітектури, двічі лауреат Державної премії України в галузі архітектури, В. І. Тимофієнко (1941 - 2007) по праву вважається фундатором руху по створенню теоретико-концептуальних засад нової історико-культурної парадигми незалежної України, однією із складових якого стало визначення специфічних національних рис української містобудівної та архітектурної традиції та включення її у загальнонаціональний культурний контекст. Його праці «Енциклопедія архітектурної спадщини України: Тематичний словник» (1995), «Зодчі України кінця XVIII - початку XX століть. Біографічний довідник» (1999), «Історія української архітектури» (2003) тощо сьогодні набули програмного характеру не тільки у галузі історії архітектури та містобудування, але й зіграли помітну роль у

справі формування наукової бази складання Державного реєстру нерухомих об'єктів культурної спадщини нашої країни.

Втім, не зважаючи на вагомий внесок В. І. Тимофієнка у становлення нової української науки періоду незалежності, його ім'я досі залишається на периферії фахового інтересу вітчизняних істориків науки. Слід зазначити, що на сьогодні той помітний науковий доробок, що залишив після себе В. І. Тимофієнко, перед усім, пригортає увагу спеціалістів у сфері архітектурної теорії і практикита здебільшого використовується на прикладному рівні (В. Альошин, Р. Владимирська, С. Курбатов, В. Лисенко, Н. Мельник, В. Мироненко, Е. Моргун, Н. Сапак та ін.), або згадується у контексті краєзнавчих студій науково-популярного характеру (В. Бахнев, О. Губарь, Г. Калугін, В. Пілявський, Л. Розен, А. Станчев та ін.). Проте, враховуючи обсяги та зміст творчих напрацювань вченого, його науковий спадок потребує ретельного осмислення та систематизації у категоріях історії науки. Зокрема, окремого дослідження потребує етап професійної біографії вченого, пов'язаний із роботою у провідних академічних установах часів УРСР.

Метою даної статті є висвітлення наукового доробку В. І. Тимофієнка періоду 1979 – 1987 рр., зокрема під час його роботи у Відділі історико-краєзнавчих досліджень Інституту історії України, та окреслення місця і ролі вченого у формуванні сучасних теоретико-методологічних засад історії архітектури та систематизації архітектурної та містобудівної спадщини незалежної України.

Професійний шлях В.І. Тимофієнка визначається декількома напрямками – освітянським, науково-дослідним та науково-редакторським. Кожний з них знайшов відбиття у досягненнях вченого. Майже чотири десятиліття, починаючи з 1968 р., Володимир Іванович викладав у вищих навчальних закладах Воронежа, Москви, Одеси та Києва. Паралельно з педагогічною діяльністю, у різні роки вчений плідно працює у багатьох наукових установах, серед яких – Науково-дослідний інститут теорії, історії та перспективних проблем радянської архітектури, Відділ історико-краєзнавчих досліджень Інституту історії України, Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського тощо.

Академічна кар'єра В. І. Тимофієнка починається у найавторитетнішому закладі країни – Науково-дослідному інституті теорії, історії та перспективних проблем радянської архітектури у м. Києві, де протягом 1974–1979 рр. він не тільки опановує академічні традиції закладу та багаторічний досвід видатних вчених країни, але й на цій основі відпрацьовує власну методологію наукового дослідження. У ці роки остаточно оформлюється й предметне поле наукових розвідок В. І. Тимофієнка, яке окреслюється вивченням історії містобудування Одеси і Північного Причорномор'я та опрацюванням й систематизацією величезної

архітектурної та містобудівної спадщини України на рівні енциклопедичних проектів, що закладають основи нової культурної парадигми молодій демократичній Українській державі.

Успіхи у наукових пошуках та наполеглива праця В. І. Тимофієнка як співробітника одного з провідних науково-дослідних інститутів країни не залишилися непоміченими. У 1979 р. за пропозицією академіка АН УРСР Петра Тимофійовича Тронька (1915–2011) він дав згоду на переведення у Відділ історико-краєзнавчих досліджень Інституту історії України.

Слід зазначити, що особистість П. Т. Тронька відчутно вплинула на розвиток наукової кар'єри Володимира Івановича. З 1967 по 1988 рр. він займав посаду голови правління Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. За його ініціативою, підтримкою та безпосередньою участю розгорталася робота зі спорудження декількох музеїв – заповідників (Музею народної архітектури та побуту України в Пирогові, Національного музею-заповідника запорозького козацтва у Запоріжжі, Меморіального комплексу «Національний музей історії України у Другій світовій війні» та ін.). Академік особисто ініціював і доклав вирішальних зусиль для відтворення у Києві пам'яток часів Київської Русі: Золотих воріт, ансамблю Михайлівського Золотоверхого монастиря, Успенського собору Києво-Печерської лаври. Протягом тривалого часу був головним редактором журналів «Пам'ятки України» та «Краєзнавство», на сторінках яких активно публікувався В. І. Тимофієнко. Петро Трофимович був ідейним натхненником і головою Національної спілки краєзнавців України (НСКУ). Не в останню чергу, завдяки його невтомній праці у період 1990–2011 рр., НСКУ стала однією з найвпливовіших національних творчих спілок в Україні [6].

П. Т. Тронько – автор (співавтор) понад 600 наукових праць, зокрема 17 монографій. Він був автором, керівником, членом редколегій кількох фундаментальних праць, у тому числі таких, як «Історія Української РСР» у 8-ми томах, 10-ти книгах, «Історія Києва», «Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941–1945 рр.» у 3-х томах та ін. [6]. За редакцією Петра Тимофійовича вийшов каталог-довідник «Памятники истории и культуры УССР» обсягом понад 100 друкованих аркушів, а також довідник про пам'ятки Великої Вітчизняної війни «Навічно в пам'яті народній» (60 друк. арк.). Під керівництвом вченого розпочалася робота з підготовки «Зводу пам'яток історії і культури України», до якої з приходом у Відділ історико-краєзнавчих досліджень Інституту історії України активно залучився В. І. Тимофієнко.

Але найбільшою гордістю П. Т. Тронька й водночас цінним скарбом української науки стала унікальна за своїм масштабом та значимістю праця — «Історія міст і сіл Української РСР» у 26-ти томах. «Колосальна, безпрецедентна за своїми масштабами робота, в якій брали участь понад 100 тис. осіб, була здійснена у рекордний термін – за неповні 12 років» [2]. Згадуючи, як народжувалася ця праця, аналогів якій і донині не існує в світі, Петро Тимофійович зауважував, що далеко не всі спочатку вірили в можливість реалізації такого масштабного й незвичайного проекту [2]. За цю працю у 1976 р. він був удостоєний Державної премії СРСР в галузі науки.

Як згадує історик Я. В. Верменич, «у пресі з'явилося 180 рецензій на видання, і всі вони були піднесено-компліментарними. У всіх республіках СРСР почалися пропагандистські кампанії за створення чогось подібного,

але ніде такий науковий подвиг повторити не вдалося. Показово, що попри неприязне ставлення до проекту головного ідеолога країни М. Суслова (йому ввижалося, що проповідь старовини у ньому «межує з націоналізмом») праця була відзначена у 1976 р. Державною премією СРСР в галузі науки» [1, с. 19].

Із здобуттям Україною незалежності Петро Тимофійович зосередився на науковій, науково-просвітницькій та науково-організаційній діяльності, а також захисті і відтворенні пам'яток історії і культури. Але не тільки науковий авторитет та активна громадська позиція сприяли тому, що навколо П. Т. Тронька формувалася міцний загальний послідовників та однодумців, до яких належав й В. І. Тимофійович. Неординарними були й людські якості вченого. Як згадують його соратники, «саме завдяки непохитній упевненості Петра Тимофійовича у тому, що будь-яка робота йому під силу і він може подолати всі перепони на шляху її вирішення, працювати з ним було напрощуд легко і цікаво. Впевненість у собі та комсомольський запал заворожували, а комунікабельність та доброзичливість не залишали байдужими нікого. Своєрідний шарм та специфічна харизма давали йому можливість впливати на оточуючих і справляти на них сильне враження. Співробітники фактично щодня замість нудних «вказівок» отримували величезні порції емоційних вражень» [1, с. 44].

Саме з такою людиною звела доля у 1979 р. В. І. Тимофійовича. У березні 1978 р. П. Т. Тронько був обраний академіком і віце-президентом Академії наук УРСР. А вже через рік у березні 1979 р. Президія АН УРСР прийняла постанову про створення в Інституті історії Відділу історико-краєзнавчих досліджень, який він й очолив. До новоствореного колективу було запрошено В. І. Тимофійовича, який на той час працював у секторі історії і архітектури Науково-дослідного інституту теорії, історії і перспективних проблем радянської архітектури у м. Києві (КиївНДІТІ). Таким чином, В. І. Тимофійович по праву можна вважати фундатором одного з провідних підрозділів Інституту історії України.

Про творчу атмосферу, яка панувала у ті роки у Відділі історико-краєзнавчих досліджень Інституту історії України НАН України, йдеться у спогадах його співробітників. Зокрема, її відрізняла доброзичливість й «спільне прагнення концептуалізації краєзнавства як сфери наукового пошуку, зосередженої насамперед на простеженні непростих людських долі. Об'єднала вона переважно молодих науковців» [1, с. 51], якими «П. Тронько керував жорстко, але ненав'язливо. У відділі завжди було людно: сам характер роботи вимагав часті присутності представників областей, де створювалися праці, за прикладом «Історії міст і сіл УРСР» [1, с. 52].

Головними напрями роботи Відділу з моменту його заснування стали історична регіоналістика, історична урбаністика та пам'яткознавство. Саме у межах останнього напрямку зробив величезний вклад у науковий доробок

колективу В. І. Тимофієнко.

Без перебільшення можна сказати, що даний період творчої біографії В. І. Тимофієнка став наріжним у його кар'єрі. Так, протягом 1979–1987 рр. вийшли друком публікації, що стали візитною карткою В. І. Тимофієнка як історика архітектури та містобудування. Увесь масив авторських праць цього періоду за тематичними напрямками можна поділили на такі, що вивчають історичний розвиток містобудування Одеси (1), присвячені архітектурній історії Півдня України (2) та висвітлюють специфічні риси української архітектурної школи (3).

Так, серед робіт «одеського циклу», який став логічним продовженням розвитку теми кандидатського дослідження В. І. Тимофієнка [10], це, насамперед, альбом «Одеса: Архітектура. Пам'ятники» (1984) [15], який витримав два перевидання у 1987 та 1990 роках, наукові статті «Пам'ятники героїчної оборони Одеси» (1981) [16], «Куди ведуть Потьомкінські сходи: Коментар фахівця» [14] (1985), що вийшли друком у авторитетному фаховому часопису «Пам'ятники України», а також типова стаття про пам'ятники історії, археології, містобудування і архітектури «Ансамбль Приморського бульвару в м. Одесі» (1985) [8].

Специфіку архітектури та містобудування Півдня України висвітлено у статтях «Традиції Ренесансу та класицизму в забудові Південної України ХІХ – початку ХХ ст.» (1980) [18], «Про взаємодію національних традицій в процесі формування архітектури Південної України в кінці ХVІІІ ст.» (1983) [17] тощо.

Зазначимо також, що саме на цей період припадає робота над працями, які виконані у кількватері теми докторського дослідження В. І. Тимофієнка. Мова йде про монографічне видання «Міста Північного Причорномор'я у другій половині ХVІІІ століття» («Города Северного Причерноморья во второй половине ХVІІІ века» мовою оригіналу) (1984) [11] та підготовку матеріалів до Зводу пам'яток історії та культури народів СРСР за темою «Формування містобудівної культури Півдня України» («Формирование градостроительной культуры Юга Украины» мовою оригіналу) (1986) [13].

Крім того, результатом роботи у науковому проекті з підготовки Зводу пам'яток історії та культури народів СРСР по Українській РСР стала публікація низки авторських досліджень, що торкаються не тільки Півдня України, але й інших її регіонів та міст – Києва [9], Харкова [12] тощо. В цілому варто зазначити ґрунтовний внесок вченого у просування та реалізацію цього проекту. Так, ним особисто було підготовлено до Української частини Зводу понад 70 статей.

Плідна робота В. І. Тимофієнка щодо збору, обробки та публікації матеріалів до цього магістрального всесоюзного проекту позначилася на його подальшій професійній кар'єрі. У 1983 р. він призначається на посаду відповідального секретаря Головної редакційної колегії «Зводу пам'яток

історії та культури України». Як згадують спостерігачі, «робота над томами Зводу велася без особливої концепції (її могли затвердити лише у Москві, оскільки передбачалося загальносоюзне видання). Аби прискорити справу, Володимира Івановича відрядили до столиці, де протягом двох тижнів на щоденних нарадах були вироблені хоч якісь принципи, а в Києві надрукували укладені ним «Методичні вказівки», за якими й почалася робота у всіх республіках СРСР» [3, с. 373]. Робоча група при Головній редколегії під проводом В. І. Тимофієнка здійснювала організаційне керівництво в Україні, зв'язок між авторськими колективами, обласними редколегіями та науковими установами. (Про науково-редакторську діяльність В.І. Тимофієнка цього періоду більш детально у наших публікаціях [4; 5]).

Робота над Зводом відкрила новий напрямок наукової діяльності В. І. Тимофієнка, пов'язаний із систематизацією вітчизняної архітектурної та містобудівної спадщини, що отримає подальший поштовх із розпадом СРСР та проголошенням державного суверенітету України. Саме завдяки напрацьованому у цей період досвіду з наукових розвідок та організації колективної дослідної роботи Володимир Іванович згодом, вже за часів незалежності, очолив енциклопедичний рух по формуванню новітніх підвалин української історичної науки і мистецтвознавства.

Підсумовуючи стислий огляд періоду, що припадає на роки роботи В. І. Тимофієнка у Відділі історико-краєзнавчих досліджень Інституту історії України (1979–1987 рр.), можна зазначити таке.

По-перше, відбулося становлення В.І. Тимофієнка саме як історика архітектури, адже тільки завдяки кропіткій архівній праці, можна було досягнути таких вражаючих результатів.

По-друге, у середині 1980-х рр. здійснилося остаточне узгодження магістрального напрямку наукових досліджень В. І. Тимофієнка, який відбився у його програмних монографічних публікаціях, присвячених історії архітектури та містобудування міст Північного Причорномор'я, зокрема Одеси.

По-третє, працюючи над проектом Зводу пам'яток історії та культури народів СРСР по Українській РСР В. І. Тимофієнко набуває неоціненного досвіду науково-дослідної та науково-редакторської праці, який згодом буде реалізований у багатьох колективних проектах періоду незалежності.

І останнє. Огляд тематики та змісту наукових публікацій цього періоду дозволяє засвідчити важливу роль Володимира Івановича Тимофієнка у формуванні підвалин національної української наукової школи історії архітектури та містобудування в умовах жорсткого функціонування радянської ідеологічної машини. Останній висновок може бути підтвердженим дослідженням наступного періоду професійної біографії В. І. Тимофієнка, який припадає на ключові події в історії Української держави, українського народу та української науки (1987–2007).

Джерела та література

1. Верменич Я. В. Простір у науці і Людина у науковому просторі: До 100-річчя академіка НАН України П. Т. Тронька / Я. В. Верменич; відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України, Відділ історичної регіоналістики. – К.: Інститут історії України, 2015. – 76 с.
2. Історик Петро Тимофійович Тронько // Вісник НАН України. — 2005. — №7. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donbass.name/539-istorik-petro-timofijovich-tronko.html>
3. Пам'яті Володимира Івановича Тимофійенка: колектив співробітників Інституту проблем сучасного мистецтва академії мистецтв України // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження пам'яток культурної спадщини: Збір. наук. праць з мистецтвознавства, архітектурознавства і культурології / Ін-т проблем сучасного мистецтва Акад. мистецтв України; Редкол.: В.Д. Сидоренко (голова), А.О. Пучков, О.В. Сіткарьова та ін.– К., 2008. – Вип.5.– С. 373–381.
4. Пелевін Є.Ю. Діяльність В.І. Тимофійенка у складі головної редколегії наукового енциклопедичного видання «Звід пам'яток історії та культури України» / Є.Ю. Пелевін // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес : тези доповідей Міжнар. наук.-теор. конф. студ. і аспір., м. Харків, 7–8 квітня 2015 р. : у 3 ч. – Ч. 3 / редкол. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ та ін. – Харків: НТУ «ХП», 2015. – С. 105–106.
5. Пелевін Є.Ю. Участь Володимира Тимофійенка у підготовці енциклопедичного проекту «Звід пам'яток історії та культури України»/ Є.Ю. Пелевін // Гуржіївські історичні читання: Збірник наукових праць / Редкол.: В.А. Смолій, О.І. Гуржій, А.Г. Морозов та ін.. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю.А., 2014–2015. – Вип. 8-9. – С.37–39.
6. Пётр Тимофеевич Тронько: Библиографический указатель. — К.: Наук.думка, 1986. — 59 с.
7. Тимофеевко В.И. Ансамблевые решения в застройке Харькова на рубеже XIX–XX вв. / В.И. Тимофеевко // Материалы к Своду памятников истории и культуры народов СССР по Украинской ССР. Харьковская область. — К., 1984.— С. 54–89.
8. Тимофеевко В. И. Ансамбль Приморского бульвара в г. Одессе / В. И. Тимофеевко // Типовые статьи о памятниках истории, археологии, градостроительства и архитектуры, монументального искусства. — К.: Гл. ред. УСЭ, 1985.— С. 42–74.
9. Тимофеевко В.И. Архитектура Киева в конце XVIII — первой половине XIX века/ В.И. Тимофеевко // Архитектура Киева: Сб. КиевНИИТИ. — К.: 1982. — С. 30–34.
10. Тимофеевко В. И. Архитектурно-градостроительное развитие Одессы с конца XVIII века до 1917 года: Автореферат дис. на соискание ученой степени кандидата искусствоведения. (840) / Акад. художеств СССР. Ин-т жи-

вописи, скульптури и архитектуры им. Репина. Ленингр. инж.-строит. ин-т. - Ленинград : [б. и.], 1968. – 24 с.

11. Тимофеенко В.И. Города Северного Причерноморья во 2 пол. 18 в. / В.И. Тимофеенко. – К.: Наукова думка, 1984. – 220 с.

12. Тимофеенко В.И. Застройка Харькова во второй половине XIX — начале XX вв. / В.И. Тимофеенко // Материалы к Своду памятников истории и культуры народов СССР по Украинской ССР. Харьковская область. — К., 1984. — С. 6–53.

13. Тимофеенко В.И. Формирование градостроительной культуры юга Украины: Материалы к Своду памятников истории и культуры народов СССР / В.И. Тимофеенко. – К.: НИИТИ, 1986. – 284 с.

14. Тимофієнко В.І. Кудиведуть Потьомкінські сходи: Коментар фахівця / В.І. Тимофієнко // Пам'ятники України. — 1985. — № 2. — С. 49–50.

15. Тимофієнко В.І. Одеса: Архітектура. Пам'ятники/ В.І. Тимофієнко. — К.: Мистецтво, 1984. — 191 с..

16. Тимофієнко В.І. Пам'ятники героїчної оборони Одеси / В.І. Тимофієнко // Пам'ятники України. — 1981. — № 4. — С. 33.

17. Тимофієнко В.І. Про взаємодію національних традицій в процесі формування архітектури Південної України в кінці XVIII ст. / В.І. Тимофієнко // Українське мистецтво у міжнародних зв'язках. — К.: Наук. думка, 1983. — С. 115–127.

18. Тимофієнко В.І. Традиції Ренесансу та класицизму в забудові Південної України XIX — початку XX ст. / В. І. Тимофієнко // Мистецтво і сучасність. — К.: Наук. думка, 1980. — С. 137–146.

Пелевин Е.Ю. Научные разработки академика В. И. Тимофеенко в период работы в Отделе историко-краеведческих исследований Института истории Украины (1979 - 1987).

В статье освещается отдельный этап научной биографии Владимира Ивановича Тимофеенка – одного из основателей отечественной истории архитектуры и градостроительства, академика, доктора искусствоведения, профессора, вице-президента Украинской академии архитектуры, заслуженного деятеля науки и техники Украины, дважды лауреата Государственной премии Украины в области архитектуры. Определены научные наработки В. И. Тимофеенка периода 1979–1987гг., в том числе, во время его работы в Отделе историко-краеведческих исследований Института истории Украины. Определяется место и роль ученого в формировании современных теоретико-методологических основ истории архитектуры и систематизации архитектурного и градостроительного наследия Украины.

Ключевые слова: В. И. Тимофеенко, история науки, история архитектуры и градостроительства, Отдел историко-краеведческих исследований Института истории Украины.

Pelevin Ye. The scientific achievements of Vladimir I. Tymofeenko in the period of work in the Historical-regional studies Department of Institute of History of Ukraine (1979 – 1987).

The separate phase of Vladimir I. Tymofeenko research biography is covered in Article. Vladimir I. Tymofeenko is one of the founders of Ukrainian history of architecture and urban

planning, academician, Doctor of art history, professor, vice-president of Ukrainian Academy of Architecture, Honored of Science and Technology of Ukraine, twice winner of State Award of Ukraine in Architecture. The scientific achievements of Vladimir I. Tymofeenko in the period 1979 – 1987, in particular during his work in the Historical-regional studies Department of Institute of History of Ukraine, are outlined. The place and role of scientist in formation of actual theoretical and methodological foundations of history of architecture and urban planning in modern Ukraine are defined.

Keywords: *V. I. Tymofeenko, History of Science, history of Architecture and Urban Planning, Historical-regional studies Department of Institute of History of Ukraine.*

УДК 58(092)

Руда С.П.

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПРИРОДОЗНАВЦІВ

У статті розглядається просвітницька діяльність українських природознавців кінця XVIII – поч. XXI ст. Описана робота видатних вчених, а також роль наукових товариств. Підкреслюється значення просвітництва у боротьбі з хворобами та епідеміями. Наведені історичні приклади як позитивної, так і негативної функції популяризації знань. Вказується на велику роль просвітництва у сучасній Україні.

Ключові слова: *наукове товариство, гігієна, епідеміологія, медична пропаганда, популяризація природознавства, просвітництво.*

Популяризація в Україні природничих, так само як і медичних знань має давні традиції. Найбільш активно проводилася вона у наукових товариствах. Перше на території України наукове товариство – «Медичне зібрання» – було створене у 1784 р. в Херсоні з ініціативи Данила Самойловича, основоположника вітчизняної епідеміології, який першим у світі встановив, як передається чума. Товариство оголосило конкурс на кращий твір про пошесні хвороби, пропонуючи «Показати, які частіше хвороби і в який час з'являються в Херсоні та у його окрузі, як оберігати людей від цих хвороб, а тих, хто захворів, якими найвірнішими та найпростішими засобами лікувати». Проте губернатор краю Григорій Потьомкін заборонив проведення конкурсу, оскільки боявся, що популяризація знань про подібні речі може залякати майбутніх поселенців. Але Данило Самойлович мав на увазі не залякування, а необхідне інформування населення, про що зазначив в одному зі своїх творів про чуму: «Краще підняти мужність людей, показавши їм на простих і зрозумілих прикладах, що з такою жорстокою хворобою можна боротися» [1]. Самойлович також настійно поширював думку щодо необхідності дотримання лікарями морально-правових норм. Звертаючись до майбутніх лікарів, слухачів Госпітальних шкіл, він сказав: «Тонкий та освічений розум, широке знання всіх наук, глибоке знання лікарського мистецтва – ось що повинно бути основною якістю лікаря. Взагалі він повинен бути втіленням порядної людини».